

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Zmiany w funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego w Polsce po roku 1989

Author: Maria Tkocz

Citation style: Tkocz Maria. (2007). Zmiany w funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego w Polsce po roku 1989. "Acta Geographica Silesiana" ([T.] 2 (2007), s. 51-58).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Maria Tkocz

Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, ul. Będzińska 60, 41-200 Sosnowiec

ZMIANY W FUNKCJONOWANIU GÓRNICTWA WĘGLA KAMIENNEGO W POLSCE PO ROKU 1989

Ткоч М. **Изменения функционирования добычи каменного угля в Польше после 1989 г.** В статье рассмотрено развитие отрасли угледобычи после 1989 г. в период перестройки ее деятельности в условиях рыночной экономики. Для решения задач реструктуризации отрасли было разработано 7 правительственных программ, главной целью которых было достижение рентабельности угледобычи путем сокращения добычи угля и численности занятых в отрасли. В 1989–2006 гг. было закрыто 38 шахт, в основном в северной и восточной частях Верхнесилезского бассейна с наиболее длительным периодом эксплуатации (Хожув, Бендзин, Домброва Гурница, Семяновице Шленске, Войковице). Следствием реализации этих мер стало снижение угледобычи с 177,4 млн т до 94,4 млн т, а численности занятых – с 415,7 тыс. до 119,3 тыс. человек. В рамках совершенствования управления отраслью и изменения формы собственности созданы Катовицкая финансовая группа (объединяет 6 шахт), Угольная компания (17 шахт) и Ястшембское угольное общество (5 шахт). Несмотря на значительное сокращение угледобычи, каменный уголь по-прежнему остается основным источником энергии в Польше, которая является наиболее крупным производителем угля в Европейском Союзе.

Tkocz M. **Changes in the functioning of hard coal mining in Poland after 1989.** This paper presents changes in the functioning of hard coal mining in Poland in the period of development of free market economy, i.e. after 1989. During this period some attempts were made to bring the coal mining to remunerativeness. Seven programmes of coal mining restructuring were implemented. Their main aim was the reduction of excessive production capacities. 38 coal mines were closed down in the period 1989–2006, especially in the northern and eastern parts of the coal basin, which include the areas where coal exploitation was the longest and coal resources are located under considerably urbanised areas, often within safety pillars (Chorzów, Będzin, Dąbrowa Górnicza, Siemianowice Śląskie, Wojkowice). As a consequence, coal production fell from 177.4 million tonnes to 94.4 million tonnes and the employment decreased from 415.7 thousand to 119.3 thousand. An organisational structure is represented by three coal syndicates: Katowice Capital Group with 6 coal mines, Coal Campaign with 17 coal mines and Jastrzębie Coal Company with 5 coal mines. In spite of the considerable hard coal output reduction the coal all time are the basic raw material for Poland energetic. In the same time Poland are staying as the greatest hard coal producer in EU.

Zarys treści

W artykule przedstawiono zmiany w funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego po 1989 roku, czyli w okresie dostosowywania się tej branży do działalności w warunkach gospodarki rynkowej. Skoncentrowano się na zmianach w zakresie kryteriów bilansowości złóż, organizacyjno-własnościowych, struktury wydobywania i zatrudnienia. Uwzględniono również uwarunkowania dalszego rozwoju, związane z rozwojem energetyki i eksportem węgla.

WSTĘP

Głównym obszarem eksploatacji węgla kamiennego w Polsce jest województwo śląskie, a zwłaszcza jego centralna część określana jako Górnośląski Okręg Przemysłowy. Regularne wydobywanie węgla rozpoczęło w połowie XVIII w., m. in. w eksploatującej węgiel do dziś, kopalni Murcki. Od tej pory rosło wydobywanie węgla a wraz z nim przybywało kopalń.

W gospodarce centralistycznej górnictwo węgla kamiennego było szczególnie preferowane. Preferencje dla górnictwa wynikały z koncepcji gospodarczych realizowanych w Polsce po II wojnie światowej, w których obowiązywała przejęta od Związku Radzieckiego polityka taniej dotowanej energii (Lisowski, 1996).

Polityka ta spowodowała drastyczny wzrost zużycia węgla, a w związku z tym konieczność szybkiej rozbudowy potencjału produkcyjnego kopalń. Nowe kopalnie miały przede wszystkim zapewnić szybki wzrost wydobywania. Toteż w latach powojennych wydobywanie węgla systematycznie rosło osiągając maksimum – 201 mln ton w roku 1979. Przez kilka następnych lat wydobywanie utrzymywało się na podobnym poziomie – około 190–192 mln t. Spadek produkcji początkowo stopniowy, później gwałtowny zaznaczył się od roku 1989. Główną przyczyną było urynkowienie polskiej gospodarki, z czym wiązało się ograniczenie popytu na węgiel. Górnictwo węgla kamiennego w ramach gospodarki centralistycznej wybitnie pre-

ferowane, w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych okazało się uciążliwe, zarówno w skali lokalnej (degradacja środowiska), jaki w skali kraju (potrzeba dofinansowania). Zaistniała zatem konieczność dokonania istotnych zmian w funkcjonowaniu tej dziedziny gospodarki.

Problem adaptacji górnictwa węgla kamiennego do gospodarki rynkowej okazał się jednym z najtrudniejszych do rozwiązania. Próbowano go rozwiązać w ramach kolejnych programów rządowych: „Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w Polsce” (1993), „Górnictwo węgla kamiennego, polityka państwa i sektora na lata 1996–2000” (1996), „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998–2002” (1998), „Program likwidacji zdolności produkcyjnych górnictwa węgla kamiennego w latach 1998–2002” (1999), Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w latach 2004–2006 oraz strategia na lata 2007–2010” (2004), a także „Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2007–2015 przyjęta 31 lipca 2007 r. Dwa ostatnie programy uwzględniały również ustawodawstwo unijne w związku z przystąpieniem Polski do UE.

Wspomniane wyżej programy nie doprowadziły do zrealizowania podstawowego celu, jakim było osiągnięcie rentowności całej branży. Spowodowały jednak szereg zmian, zarówno w skali makro- jak i mikroekonomicznej. Zmiany te oraz rezultaty przeprowadzonych reform w górnictwie są przedmiotem niniejszego opracowania.

Zagadnienia dostosowania górnictwa węgla kamiennego do wymogów kształtującej się gospodarki wolnorynkowej były przedmiotem licznych studiów grona naukowców i praktyków związanych z Głównym Instytutem Górnictwa oraz Państwową Agencją Węgla Kamiennego, przekształconą w 1996 r. w Państwową Agencję Restrukturyzacji Górnictwa (m. in. BĄK, MAJEWSKI, 1995; DILLING, 1993; KARBOWNIK, PAWEŁ-CZYK, MORAWSKI, 1996; LISOWSKI, 1996; ZABIEROWSKI, 1996). Większość z tych prac koncentrowała się na wybranych aspektach restrukturyzacji nie dając odpowiedzi na pytanie, czy do-tychczasowe działania są zgodne z zamierzonymi celami restrukturyzacji górnictwa.

Wybrane zagadnienia restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego były także przedmiotem zainteresowań geografów (KORTUS, ADAMUS, 1992; MAKIELA, 2002; PAKUŁA, 1992, 1997, 2003; PUKOWSKA-MITKA, TKOCZ, 1992; RILEY, TKOCZ, 1998, 1999; TKOCZ 1989, 1996, 1998, 2001), którzy zwracali szczególną uwagę na rolę górnictwa

w strukturze gospodarki Polski oraz regionu katowickiego, a także przemiany przestrzenne.

UWARUNKOWANIA SUROWCOWE

Wielowiekowa eksploatacja węgla kamiennego w Polsce spowodowała znaczne wyczerpanie istniejących złóż. Spośród dwóch najstarszych zagłębi: Zagłębia Dolnośląskiego i Górnoszląskiego aktualnie prowadzona jest eksploatacja jedynie w Górnoszląskim Zagłębiu Węglowym. W Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym eksploatację zakończono w 2000 roku i znajduje się ono w likwidacji.

Najmłodszym zagłębiem węglowym w Polsce jest Lubelskie Zagłębie Węglowe, gdzie czynna jest jedna kopalnia eksploatująca złożę, zajmujące powierzchnię około 57 km². W latach 1990. i w pierwszych latach XXI wieku całkowicie zaprzestano dokumentowania nowych obszarów oraz wprowadzono zmiany w ocenie złóż czynnych. W obecnie obowiązujących kryteriach bilansowości ustalono jednolitą minimalną grubość pokładów wynoszącą 1 m, całkowitą zawartość siarki poniżej 2% oraz dokumentowanie złóż do głębokości 1000 m.

Wprowadzenie tych kryteriów spowodowało zmiany zasobów geologicznych węgla. Według stanu na dzień 31 grudnia 2005 r. w czynnych kopalniach węgla kamiennego znajdowało się 15,7 mln ton zasobów bilansowych oraz 11,1 mln ton zasobów pozabilansowych. Z zasobów bilansowych do zasobów przemysłowych zakwalifikowano 6,0 mln ton, z czego 3.8 mln ton stanowiły zasoby operatywne (tab. 1). Zasoby operatywne zalegające na poziomach czynnych oraz w budowie wynosiły 2,5 mln ton. Wystarczalność tych zasobów w kopalniach jest zróżnicowana i waha się od 7,6 lat (KWK Polska-Wirek) do 73,8 lat (KUH Halemba). Średnia wystarczalność tych zasobów wynosi około 40 lat. Ich wielkość według aktualnej struktury organizacyjnej w Polsce przedstawia tab. 1.

PRZEMIANY ORGANIZACYJNO-WŁASNOŚCIOWE

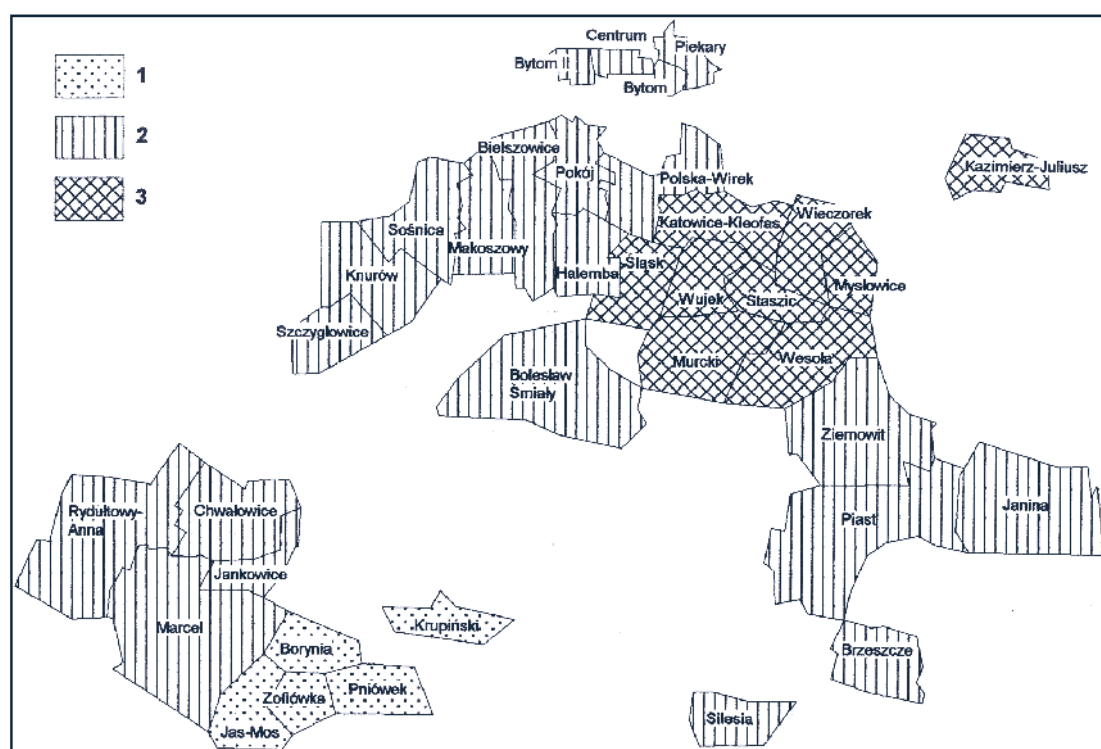
Proces dostosowywania górnictwa węgla kamiennego do wymogów gospodarki rynkowej rozpoczął się już w 1990 r. od zmiany struktur organizacyjnych. Kopalnie funkcjonujące do tej pory w ramach gwarectw, a następnie pięciu przedsiębiorstw eksploatacji węgla, uzyskały status przedsiębiorstw państwowych i pełną samodzielność gospodarczą, co miało przynieść poprawę rentow-

ności i przygotować kopalnie do ich komercjalizacji, czyli przekształcenia w jednoosobowe spół-

Tabela 1 Zasoby węgla kamiennego w spółkach węglowych w Polsce (stan na dzień 31.12.2005)
Table 1. Hard coal resources according to coal companies (31.12.2005)

Wyszczególnienie	Zasoby [tys. ton]			
	Zasoby pozabilansowe	Zasoby bilansowe	Zasoby przemysłowe	Zasoby operatywne
Spółki węglowe razem	9 279 377	12 360 194	4 728 215	2 973 358
Kompania Węglowa S.A.	6 178 779	8 385 126	3 224 813	1 979 493
Katowicka Grupa Kapitałowa S.A.	1 763 242	2 750 853	1 051 685	708 027
Jastrzębska S W S.A.	1 337 356	1 224 215	451 717	285 838
Kopalnie – spółki	1 863 728	3 353 187	1 273 639	832 662
Lubelski Węgiel Bogdanka S.A.	426 687	590 257	320 380	247 163
KWK Budryk S.A.	252 613	683 634	345 507	237 246
PKW S.A.	1 184 428	2 079 296	607 752	348 253
Zasoby ogółem	11 143 105	15 713 381	6 001 854	3 806 020

Źródło: Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2007-2015

Rys. 1. Granice kopalń i spółek węglowych w 2003:

1 – Jastrzębska Spółka Węglowa, 2 – Kompania Węglowa, 3 – Katowicka Grupa Kapitałowa

Fig. 1. Boundaries of coal mines and coal companies in 2003:

1 – Jastrzębie Coal Company, 2 – Coal Campaign, 3 – Katowice Capital Group

ki Skarbu Państwa. Zmiany te nie przyniosły jednak oczekiwanej poprawy w funkcjonowaniu kopalń.

W drugim etapie restrukturyzacji w 1993 r. utworzono 7 węglowych spółek akcyjnych, w tym 6 w postaci koncernów (Bytomska, Rudzka, Gliwicka, Nadwiślańska, Rybnicka, Jastrzębska Spółka Węglowa) i 1 – w postaci Holdingu (Katowicki Holding Węglowy).

Kolejne zmiany organizacyjne nastąpiły 1 lutego 2003 r., kiedy na bazie przedsiębiorstw spółek węglowych Gliwickiej, Rudzkiej, Nadwiślań-

kiej i Rybnickiej oraz zakładów górniczych – jednoosobowych spółek z o.o. Bytomskiej Spółki Węglowej S.A. utworzono Kompanię Węglową z siedzibą w Katowicach. W jej skład weszły 23 kopalnie: Bielszowice, Polska-Wirek, Bolesław Śmiały, Makoszowy, Szczyglowice, Janina, Silesia, Rydułtowy, Marcel, Jankowice, Halemba, Pokój, Sośnica, Knurów, Brzeszcze, Piast, Ziemowit, Anna, Chwałowice, ZG Piekary, ZG Bytom II, ZG Bytom III oraz ZG Centrum (rys. 1), a po dalszych zmianach mających na celu uproszcze-

nie struktury organizacyjnej, liczba kopalń zmniejszała się do 17. Są to: Bobrek-Centrum, Bolesław Śmiały, Sośnica-Makoszowy, Brzeszcze-Silesia, Ziemowit, Pokój, Bielszowice, Jankowice, Rydułtowy-Anna, Piekary, Knurów, Szczyglowice, Piast, Halemba, Polska-Wirek, Chwałowice i Marcel.

Katowicki Holding Węglowy został przekształcony w Katowicką Grupę Kapitałową, w której skład weszło 9 kopalń: Katowice-Kleofas, Wieczorek, Staszic, Murcki, Wujek, Mysłowice, Wesola i Śląsk oraz kopalnia-spółka Kazimierz-Juliusz, utworzona na bazie majątku KHW S.A. Po likwidacji kopalni Katowice-Kleofas i połączeniu kopalń Śląsk i Wujek oraz Mysłowice i Wesola liczba kopalń wyniosła 6. Nie zmieniła formy swej działalności Jastrzębska Spółka Węglowa S.A., powstała w 1993 r. jako jednoosobowa spółka Skarbu Państwa z siedzibą w Jastrzębiu-Zdroju. W skład JSW wchodzi 5 kopalń: Borynia, Jas-Mos, Krupiński, Pniówek i Zofiówka. Jest ona największym producentem węgla koksowego nie tylko w Polsce, ale i w całej Unii europejskiej.

Oprócz wymienionych organizacji gospodarczych, 2 kopalnie: KWK Budryk S.A. i Lubelski Węgiel Bogdanka S.A. funkcjonują samodzielnie, natomiast w ramach Południowego Koncernu Energetycznego działają kopalnie ZGE Sołbieszki-Jaworzno III Sp.z.o.o. oraz ZG Janina, połączone w jedną kopalnię dwuruchową. Natomiast Siltech Sp. z o.o. jest jedyną kopalnią prywatną w Polsce.

Łącznie w dniu 1.01.2007 r. w górnictwie węgla kamiennego funkcjonowały 32 kopalnie, czyli o ponad połowę mniej w porównaniu z końcowym okresem gospodarki centralistycznej (1989), kiedy funkcjonowało 70 kopalń węgla kamiennego.

ZMIANY STRUKTURY WYDOBYCIA I ZATRUDNIENIA

Podstawowym celem każdego programu restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego była redukcja zdolności produkcyjnych górnictwa. Cel ten systematycznie realizowano (rys. 2). W latach 1989–2006 wydobycie węgla kamiennego zmniejszyło się z 177,4 mln ton do 94,4 mln, tj. o 83 mln ton, czyli o 46,8%. Spadek wydobycia nastąpił w prawie wszystkich kopalniach z wyjątkiem kopalni Budryk, uruchomionej w 1994 roku oraz lubelskiej kopalni Bogdanka. Adaptacja górnictwa do funkcjonowania warunkach rynkowych wymaga nie tylko ograniczenia wydobycia, ale

także wzrostu wydajności pracy, co wiąże się z koniecznością zmniejszenia zatrudnienia w kopalniach. W latach 1989–2003 liczba pracujących

w kopalniach zmniejszyła się z 415 740 do 119 314 w 2006 r., czyli o 296 426 osób, co stanowi redukcję zatrudnienia o 71,3% (rys. 3). W latach 1989–2006 średnia liczba pracujących w jednej kopalni zmniejszyła się z 5 939 do 3 729, zaś wielkość wydobycia na 1 pracującego wzrosła z 427 do 791 ton.

Efektom likwidacji kopalń były zmiany w strukturze przestrzennej górnictwa węgla kamiennego. Niektóre stare ośrodki górnicze przestały pełnić te funkcje (Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Będzin, Wojkowice, Siemianowice Śląskie). Największymi ośrodkami górniczymi są aktualnie (2005) Katowice i Jastrzębie Zdrój (rys. 4). W Katowicach eksploatują węgiel 4 kopalnie (Wieczorek, Staszic, Murcki, Wujek), a miasto jest siedzibą Katowickiej Grupy Kapitałowej oraz Kompanii Węglowej. W Jastrzębiu funkcjonują 3 kopalnie (Borynia, Jas-Mos, Zofiówka), a miasto jest siedzibą Jastrzębskiej Spółki Węglowej, produkującej głównie węgiel koksowy.

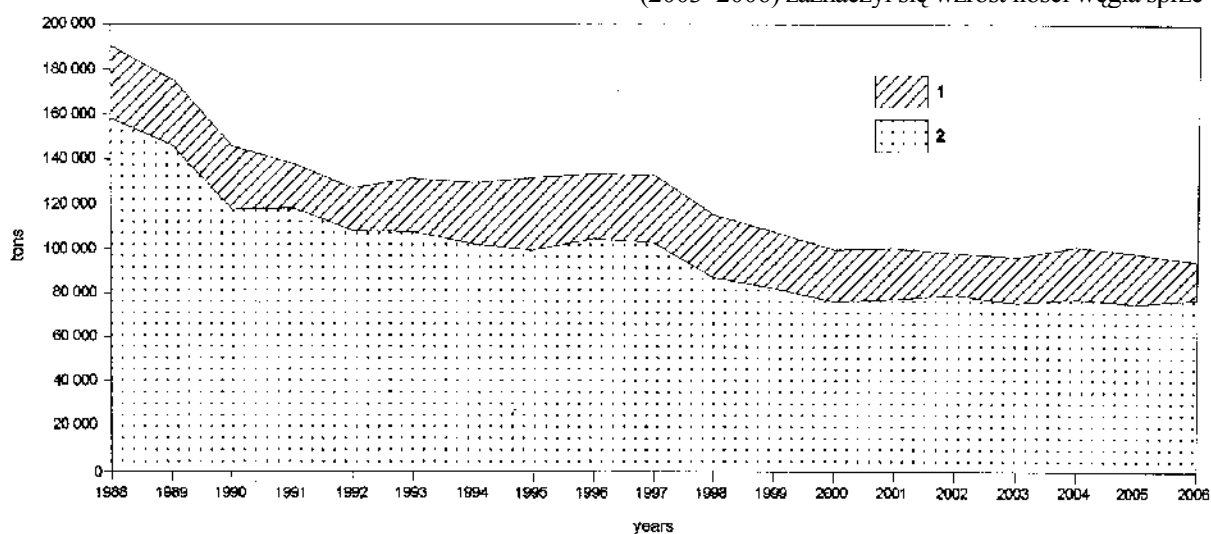
UWARUNKOWANIA EKONOMICZNE DALSZEGO ROZWOJU GÓRNICTWA WĘGLA KAMIENNEGO W POLSCE

Znaczne zasoby węgla kamiennego w Polsce są determinowane dominującą rolą tego surowca w zaspokajaniu potrzeb energetycznych Polski. W perspektywie najbliższych lat, mimo dotychczasowych przemian energetycznych (spadek zużycia węgla kamiennego i brunatnego, wzrost zużycia ropy naftowej i gazu ziemnego oraz energii odnawialnej i odpadowej) oraz stopniowego obniżania energochłonności gospodarki, Polska nadal pozostanie krajem o unikatowej w skali międzynarodowej strukturze zużycia nośników energii pierwotnej. Udział węgla kamiennego i brunatnego w pozyskaniu energii elektrycznej nie ulegnie w stosunku do obecnego stanu zmianom i będzie się utrzymywał na tym samym wysokim poziomie około 92%. Zgodnie z szacunkami Międzynarodowej Agencji Energii, udział tego surowca w zaspokajaniu potrzeb energetycznych Polski utrzyma się na porównywalnym poziomie nawet do 2020 roku.

Zaletą węglowej struktury bilansu energetycznego jest bazowanie na najtańszych nośnikach. Dominujący udział pozyskiwanych w kraju paliw stałych w strukturze zużycia energii pier-

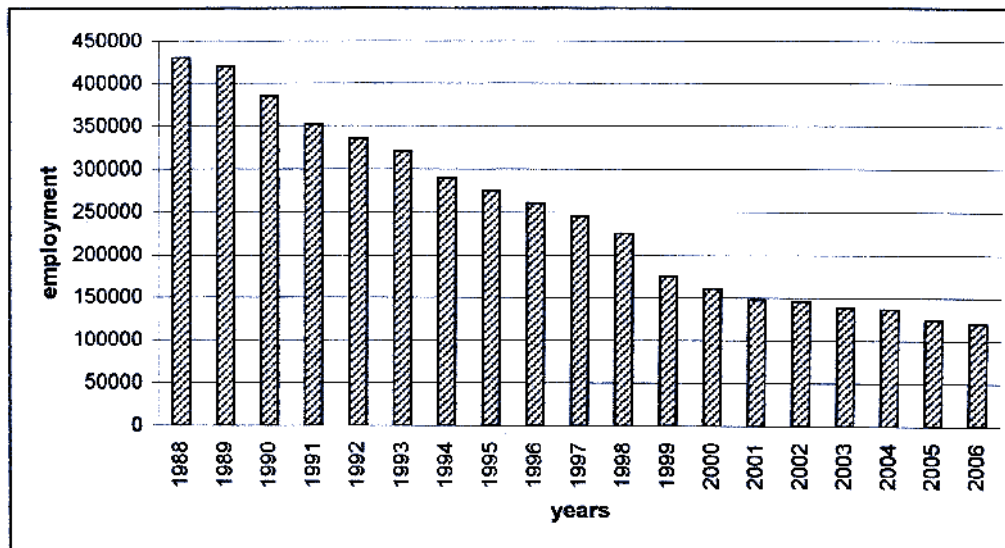
wotnej i produkcji energii elektrycznej zapewnia bezpieczeństwo energetyczne na wysokim i stabilnym poziomie oraz ogranicza obciążenie bilansu handlowego kosztem importu energii.

Od lat największym odbiorcą węgla kamiennego jest energetyka zawodowa, która w 2006 r. zakupiła 53,2% przeznaczonego do sprzedaży krajowej węgla (tab. 2). W ciągu ostatnich czterech lat (2003–2006) zaznaczył się wzrost ilości węgla sprze-

Rys. 2. Wydobycie węgla kamiennego w Polsce w latach 1989–2006:
1 – eksport, 2 – kraj

Fig. 2. Production of hard coal in Poland in the period 1989–2006:
1 – export, 2 – country

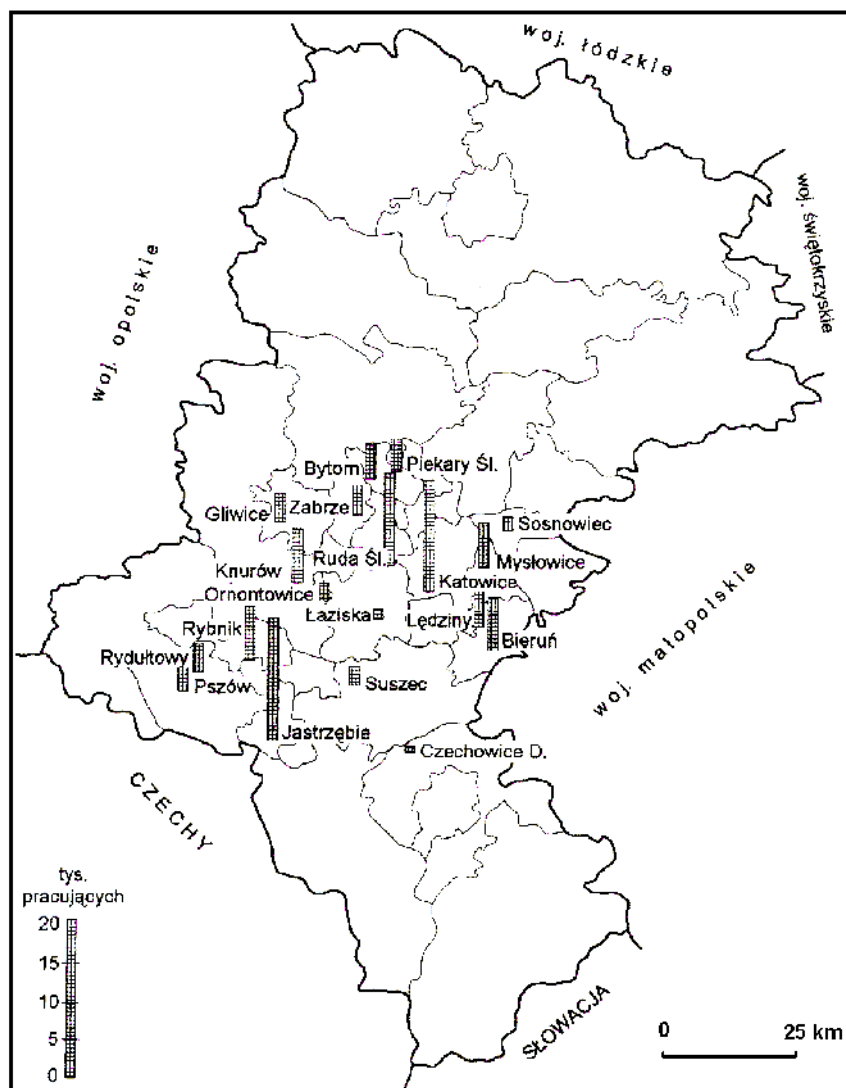
Rys. 3. Pracujący w górnictwie węgla kamiennego w latach 1989–2006
Fig. 3. Employees in coal mines in the period 1989–2006

Tabela 2. Główni odbiorcy węgla kamiennego w Polsce
Table 2. The main customers of hard coal in Poland

Odbiorcy	Sprzedaż	
	mln ton	odsetki

	1990	2003	2006	1990	2003	2006
Energetyka zawodowa	49,3	37,0	42,8	42,3	47,1	55,0
Ciepłownie przemysłowe, komunalne		2,1	4,7		2,7	6,0
Koksownie	17,4	13,4	11,2	15,0	17,1	14,4
Pozostali odbiorcy krajowi	49,8	26	19,1	42,7	33,1	24,6
Ogółem na kraj	116,5	78,5	77,8	100,0	100,0	100,0

Źródło: Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego Polsce w latach 2007-2015

Rys. 4. Ośrodki górnictwa węgla kamiennego w województwie śląskim o liczbie pracujących powyżej 1000 osób
Fig. 4. Coal mine centre in the Silesia Voivodship over 1000 employed persons

Tabela 3. Eksport węgla kamiennego do krajów Unii Europejskiej (2006)
Table 3 Exports of hard coal to European Union (2006)

Lp.	Kraj	węgiel kamienny ogółem	z tego	
			do celów energetycznych	do koksowania
1	Austria	1 891 835	1 284 815	607 020
2	Belgia	291 036	291 036	0
3	Dania	525 798	525 798	0
4	Finlandia	513 012	513 012	0
5	Francja	761 964	691 625	70 339
6	Hiszpania	198 244	55 943	142 301
7	Holandia	320 220	290 052	30 168
8	Irlandia	234 826	234 826	0
9	Niemcy	6 481 322	6 306 463	174 859
10	Portugalia	310	310	0
11	Szwecja	282 994	282 994	0
12	Wielka Brytania	1 014 582	1 014 582	0
13	Włochy	247 645	153 982	93 663
14	Czechy	1 884 121	907 351	976 770

15	Słowenia	9 951	9 951	0
16	Węgry	380 667	226 681	153 986
17	Litwa	1 750	1 750	0
18	Estonia	603	603	0
19	Słowacja	1 117 229	190 511	926 718
20	WYWÓZ RAZEM	161 581 069	12 982 285	3 175 824

Źródło: Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego Polsce w latach 2007-2015

wanego energetyce z 47,1 mln ton do 55,0 mln ton (tab. 2), co wskazuje na utrzymywanie się dominacji węgla kamiennego w strukturze produkcji energii elektrycznej. Wzrost sprzedaży nastąpił także do ciepłowni przemysłowych i komunalnych. Udział tej ostatniej grupy odbiorców w ciągu ostatnich czterech lat wzrósł ponad dwukrotnie (tab. 2), co wskazuje na stosowanie węgla kamiennego jako podstawowego źródła energii w lokalnych ciepłowniach.

Obniżenie sprzedaży nastąpiło do koksowni, co należy wiązać z procesem restrukturyzacji hutnictwa żelaza, a także do pozostałych odbiorców krajowych obejmujących między innymi gospodarstwa domowe, rolnicze, ogrodnicze, administrację państwową. W porównaniu z początkowym okresem transformacji (1990) nastąpił spadek wielkości sprzedawanego węgla dla wszystkich grup odbiorców, natomiast w ujęciu procentowym zaznaczył się wzrost udziału sprzedawanego węgla dla energetyki i spadek dla pozostałych grup.

ROLA POLSKIEGO WĘGLA W UNII EUROPEJSKIEJ I W ŚWIECIE

Mimo olbrzymiej redukcji wydobycia Polska jest największym producentem węgla kamiennego w Unii Europejskiej, dostarczając na rynek unijny 59% węgla energetycznego i około 39% węgla koksowego. W pozostałych państwach UE wydobywa się znacznie mniej tego surowca: w Niemczech około 29 mln ton, w Wielkiej Brytanii – 28 mln ton, w Hiszpanii – 13 mln ton oraz w Czechach – około 13 mln ton. W 2006 roku Polska wyeksportowała łącznie 16,9 mln ton węgla kamiennego, w tym 16,2 mln (95,7% ogólnego wywozu) do krajów UE (tab. 3).

Największym odbiorcą węgla kamiennego

w 2006 r. spośród krajów Unii Europejskiej były Niemcy, do których wywieziono 6 481,36 tys. ton (40,1% węgla ogółem wywiezionego do krajów UE), natomiast spośród krajów spoza UE – Egipt, do którego wyeksportowano 298,2 tys. ton (41,1% węgla ogółem wyeksportowanego poza granicę UE) (tab. 4). Eksport do Austrii, Czech, Słowacji i Wielkiej Brytanii kształtował się w granicach 1–2 mln ton. Wywóz do pozostałych krajów UE nie przekroczył 1 mln.

Ze względu na ograniczone zasoby surowców energetycznych, zapotrzebowanie na węgiel kamienny w krajach UE będzie się nadal utrzymywało. Żywotność zasobów ropy naftowej i gazu ziemnego jest oceniana na około 25 lat, natomiast węgla – przy obecnym stanie rozpoznania zasobów – na około 100 lat. Aktualnie około 18% energii pierwotnej produkowanej w krajach UE pochodzi z węgla kamiennego i brunatnego, natomiast w Polsce udział ten sięga 65% (Tkocz, 2001). Jeszcze wyższy jest udział węgla, zarówno kamiennego i brunatnego, w produkcji energii elektrycznej, który wynosi aż 92%, podczas gdy w krajach UE sięga zaledwie 25%.

Tabela 4. Eksport węgla kamiennego poza kraje Unii Europejskiej (2006)
Table 4 Exports of hard coal outside European Union (2006)

Lp.	Kraj	węgiel kamienny ogółem (t)	z tego	
			do celów energetycznych (t)	do koksowania (t)
1	Chorwacja	1 400	1 400	0
2	Islandia	18 799	18 799	0
3	Ukraina	35 928	0	35 928
4	Norwegia	197 614	197 614	0
5	Turcja	72 496	0	72 496
6	Egipt	298 209	0	298 209
7	Brazylia	70 211	0	70 211
8	Rumunia	100	0	100
9	San Marino	50	50	0
10	Serbia i Czarnogóra	30 001	30 001	0
11	WYWÓZ RAZEM	724 808	247 864	476 944

Źródło: Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego Polsce w latach 2007-2015

Według prognoz zawartych w Strategii na lata 2007–2015 należy oczekiwać, że węgiel będzie pokrywał w około 25% zapotrzebowanie na energię pierwotną na świecie. Węgiel może nadal stanowić cenny wkład w zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego zarówno Polski, jak i pozostałych krajów UE, a także całego świata, pod warunkiem zastosowania technologii umożliwiających radykalne zmniejszenie emisji CO₂, powstającego przy spalaniu.

UWAGI KOŃCOWE

W artykule przedstawiono tylko niektóre zmiany i ich konsekwencje w funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego w Polsce po roku 1989. Pomiędzy całą sferę zagadnień wpływu restrukturyza-

cji na gospodarkę regionalną oraz lokalną, a także kwestie finansowe, które w różnorodnych dokumentach i sprawozdaniach nie są jednoznacznie określone i wymagają odrębnego opracowania.

W konkluzji należy stwierdzić, że dokonane w okresie 1989–2007 zmiany w górnictwie zbliżają je do funkcjonowania według zasad gospodarki rynkowej. Przejawem tego są zmiany organizacyjne w wyniku których zredukowano „nadbudowę” administracyjną 5 spółek węglowych, a w ich miejsce utworzono jedną Kompanię Węglową. Oprócz niej utrzymano dwie dotychczasowe struktury, tj. Katowicki Holding Węglowy S.A., funkcjonujący jako Katowicka Grupa Kapitałowa oraz Jastrzębską Spółkę Węglową S.A. ze względu na odmienny typ produkcji węgla.

W okresie 1989–2006 zlikwidowano 38 kopalń, zwłaszcza w północnej i wschodniej części zagłębia węglowego, tj. na obszarach najdłużej eksploatowanych i mających złoża pod terenami silnie zurbanizowanymi (Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Będzin, Siemianowice Śląskie, Wojkowice). Konsekwencją był spadek wydobycia z 177,4 mln ton do 94,4 mln ton oraz zatrudnienia z 415,7 tys. do 119,3 tys.

Mimo tak znacznej redukcji wydobycia, węgiel pozostaje głównym surowcem w bilansie energetycznym Polski, a nasz kraj jest jego największym producentem wśród państw Unii Europejskiej.

LITERATURA

- Bąk M., Majewski J., 1995: Przebieg procesu prywatyzacji kopalń węgla kamiennego. *Biuletyn PAWK*, 10(2): 4–9.
- Dilling R., 1993: Zadania Spółek Węglowych w zakresie technicznej restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego. *Przegląd Górniczy*, 9: 15–18.
- Karbownik A., Pawełczyk E., Morawski E., 1996: Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1994–1995. *Wiadomości Górnicze*, 6: 250–263.
- Kortus B., Adamus J., 1992: Ocena przemian strukturalnych w Okręgu Górnośląskim i Krakowskim. *Folia Geographica. Series Oeconomica*, Wrocław–Warszawa, XXIV: 13–35.
- Lisowski A., 1996: Górnictwo węgla kamiennego w Polsce. „Śląsk”, Katowice.
- Makieła Z., 2002: Wyniki realizacji programów restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego po 1989 r. W: Zio-

- ło Z. (red.): Problemy transformacji struktur przemysłowych, *Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG*, 4, Warszawa-Kraków-Rzeszów: 57–65.
- Pakuła L., 1992: Postępy restrukturyzacji przemysłu w wybranych gałęziach okręgu górnośląskiego, częstochowskiego i bielskiego. *Folia Geographica. Ser. Geographica-Oeconomica*, XXIV: 37–51.
- Pakuła L., 1997: Zmiany strukturalne i proces transformacji przemysłu Górnośląskiego Okręgu przemysłowego. *IG i PZ PAN*, 46: 53–93.
- Pakuła L., 2003: Tendencje restrukturyzacji przemysłu Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego w dobie transformacji. *Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG*, 6, Warszawa-Kraków: 59–66.
- Pukowska-Mitka M., Tkocz M., 1992: Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego w woj. katowickim. W: „Geografia przemysłu w warunkach nowego systemu gospodarowania”. Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauczycielskich, Komisja Geografii Przemysłu PTG, Kraków: 140–154.
- Plany dostępu do zasobów węgla kamiennego w latach 2004–2006 oraz plany zamknięcia kopalń w latach 2004–2007. Ministerstwo Gospodarki i Pracy, 2004, Warszawa. *Rocznik Statystyczny Kopalń 1991*, Państwowa Agencja Węgla Kamiennego, Katowice.
- Riley R., Tkocz M., 1998: Coal mining in Upper Silesia under communism and capitalism. *European Urban and Regional Studies*, 5, 3: 217–235.
- Riley R., Tkocz M., 1999: Local responses to changed circumstances: Coalmining in the market economy in Upper Silesia, Poland. *GeoJurnal*, 48: 279–290.
- Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2007–2015, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, 2007.
- Tkocz M., 1989: Tendencje zmian w strukturze przestrzennej górnictwa węgla kamiennego w woj. katowickim. *Geographia, studia et dissertationes*, 13. UŚ, Katowice: 79–97.
- Tkocz M., 1996: Funkcjonowanie kopalń węgla kamiennego w warunkach kształtowania się gospodarki rynkowej. W: Zioło Z. (red.): Wpływ procesów transformacji gospodarki narodowej na funkcjonowanie jednostek gospodarczych i układów przestrzennych. Warszawa-Kraków: 60–68.
- Tkocz M., 1998: Górnictwo węgla kamiennego w nowych warunkach gospodarowania, *Przegląd Geograficzny*, 70, 1–2: 69–85.
- Tkocz M., 2001: Restrukturyzacja przemysłu regionu tradycyjnego. UŚ, Katowice.
- Zabierowski J., 1996: Wybrane problemy restrukturyzacji polskiego górnictwa węgla kamiennego. *Wiadomości Górnicze*, 3: 5–9.